

Identifying the Economic Criteria for Sustainable Development Reporting Based on Islamic Texts at the Level of Companies

Morteza Yousefi* Rasul Baradaran Hasanzade** Ali Reza Radbin***
Mohammad Ali Rabbipoor**** Saeed Hassanzadeh Delgsha*****

10.30497/ifr.2024.244470.1831

Abstract

Creating a long-term economic advantage for companies can not meet the expectations of all stakeholders. Therefore, companies have no choice but to move towards sustainable development (Equitable distribution of development opportunities by considering the long-term time horizon and respecting intergenerational and intragenerational justice and various economic, social, environmental and business ethics aspects) in order to gain more legitimacy and meet the demands of all stakeholders. From the point of view of Islamic teachings, as long as a balanced human culture does not rule a society, we can not expect development from it. One of the main pillars and components of this development and culture is a balanced economy. The purpose of this study is to identify the components of the economic dimension of sustainability reporting in Islamic texts. To identify the components of the economic dimension of sustainability, qualitative content analysis with a semiotic approach was used. The Holy Quran and 148 volumes of authentic Shiite religious books (Among them are Nahj-ol Balagha, osul Kafi and Man La Yahzaraho al Faqih) were selected by non-probabilistic sampling method by purposeful sampling method of reaching the identifier with the sub-branch of sampling from known or famous cases as a sample. Findings showed that the components of the economic dimension of sustainability reporting in Islamic texts include 18 components and 268 examples. which can be effective for standardization in the field of sustainable reporting and disclosure regulations of the stock exchange and securities organization teachings and Islamic values.

Keywords: Islamic Religious Teachings; Sustainable Development; Economic Dimension; Semiotics.

JEL Classification: M41.

* PhD Student, Department of Accounting, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. yousefi@iaut.ac.ir 0000-0001-7411-990X

** Associate Professor, Department of Accounting, Islamic Azad University, Tabriz Branch, Tabriz, Iran (Corresponding Author). baradaran313@iaut.ac.ir 0000-0002-2161-0321

*** Assistant Professor, Department of Quran and Hadith, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. radbin@iaut.ac.ir 0000-0001-7411-990X

**** Assistant Professor, Department of Quran and Hadith, Islamic Azad University, Tabriz Branch, Tabriz, Iran. rabbipoor@iaut.ac.ir 0009-0008-0312-7695

***** Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Tabriz Branch, Tabriz, Iran. delgosha@iaut.ac.ir 0009-0002-5277-9485

شناسایی معیارهای اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار مبتنی بر متون اسلامی در سطح شرکت‌ها

مرتضی یوسفی* رسول برادران حسن‌زاده** علیرضا رادیین***

محمدعلی ربی‌پور**** سعید حسن‌زاده دلگشا*****

چکیده

در بلندمدت ایجاد مزیت رقابتی از نظر اقتصادی برای شرکت‌ها نمی‌تواند تأمین‌کننده انتظارات تمام ذی‌نفعان باشد. بنابراین شرکت‌ها برای کسب مشروعیت بیشتر و تأمین خواسته‌های تمامی ذی‌نفعان، راهی جز لزوم حرکت به سمت توسعه پایدار (تقسیم عادلانه فرصت‌های توسعه با در نظر گرفتن افق زمانی بلندمدت و رعایت عدالت بین نسلی و درون نسلی و جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و اخلاق کسب‌وکار) ندارند. از دیدگاه تعالیم اسلامی تا فرهنگ انسانی متعادل بر یک جامعه‌ای حاکم نشود نمی‌توانیم توسعه‌ای از آن انتظار داشته باشیم و یکی از ارکان و مؤلفه‌های اصلی این توسعه و فرهنگ، اقتصاد متعادل و متوازن است. هدف این پژوهش شناخت مؤلفه‌های بعد اقتصادی گزارشگری پایداری در متون اسلامی است. برای شناسایی مؤلفه‌های بعد اقتصادی پایداری از تحلیل محتوای کیفی با رویکرد نشانه‌شناختی استفاده شد. قرآن کریم و نیز ۱۴۸ جلد کتب دینی معتبر شیعه (از جمله نهج‌البلاغه، اصول کافی و من لا یحضره الفقیه) با روش نمونه‌گیری غیراحتمالی به روش هدفمند از نوع نمونه‌گیری رسیدن به معرف با زیرشاخه نمونه‌گیری از موارد شناخته‌شده یا معروف به‌عنوان نمونه انتخاب شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های بعد اقتصادی گزارشگری پایداری در متون اسلامی شامل ۱۸ مؤلفه و ۲۶۸ مصداق است. که برای استانداردگذاری در حوزه گزارشگری پایدار و مقررات افشا در سطح شرکت و الزامات سازمان بورس و اوراق بهادار مبتنی بر آموزه‌های دینی و... ارزش‌های اسلامی می‌تواند مؤثر باشد.

واژگان کلیدی: آموزه‌های دینی اسلام؛ توسعه پایدار؛ بعد اقتصادی؛ نشانه‌شناختی.

* دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران yousefi@iaut.ac.ir

** دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده مسئول) baradaran313@iaut.ac.ir

*** استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. radbin@iaut.ac.ir

**** استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. rabbipoor@iaut.ac.ir

***** استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. delgosha@iaut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۹

مقاله مدت ۱۰ روز جهت اصلاحات نزد نویسندگان بوده است.

مقدمه

یکی از نظریه‌هایی که در خصوص قلمرو و حاکمیت شرکتی مطرح شده تئوری ذی‌نفع یا ذی‌نفعان است (تفرشی و یحیی‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۱۴۰). در حال حاضر نیز بحث پیرامون این تئوری همچنان ادامه دارد و اندیشمندان رشته‌های مختلف از جمله حقوق، اقتصاد، مدیریت و حسابداری، از منظر خود آن را به بحث گذاشته‌اند (باقری و صادقیان، ۱۳۹۵، ص. ۳۰). به‌طور کلی ذی‌نفعان سازمان گروه‌هایی هستند که از یک‌سو می‌توانند از شرکت تأثیر و از سویی دیگر بر آن تأثیر بگذارند. این گروه‌ها معمولاً شامل سرمایه‌گذاران، عرضه‌کنندگان، کارکنان، مشتریان، رقبا، اتحادیه‌های محلی و نهادهای قانون‌گذاری هستند (زارعی و زارعی، ۱۳۸۶، صص. ۵۳-۵۴). شرکت زمانی می‌تواند ارزش‌آفرینی کند که روش مدیریت آن شامل خصوصیات مختلف به‌ویژه در ارتباط با یکپارچه‌سازی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی باشد (حاجی‌علیزاده، خواجه‌حسینی و امیری، ۱۳۹۹، ص. ۹۶). هدف نهایی شرکت‌ها نه‌تنها ایجاد ارزش برای سهامداران، بلکه ایجاد ارزش اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی برای کلیه ذی‌نفعان نیز است (Elkington, 2006, p. 524).

با توجه به گسترش فعالیت‌های تجاری در جهان و اهمیت پایداری در حوزه‌های سازمانی، دانشگاهی و حرفه‌ای، مقوله پایداری جزء نخستین اهداف شرکت‌ها قرار گرفته است اما در کشور ایران توجه کمتری به این موضوع شده است (عبدی، کردستانی و رضازاده، ۱۳۹۸، ص. ۲۳). از طرفی ایران به‌عنوان یک کشور در حال توسعه به دنبال دستیابی به چشم‌انداز توسعه پایدار است (قلمی، عبدالوند و هرنندی، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۱)؛ و در زمره کشورهای در حال توسعه و اقتصادی نوظهور است (Rezaee, Alipour, Faragi, Jamshidi & Ghanbari, 2020, p. 735). لذا ضرورت وجود گزارشگری به‌منظور توسعه شفافیت محیط اقتصادی شرکت‌ها و تصمیم‌گیری بهتر مدیران و سرمایه‌گذاران انکارناپذیر است؛ اما به‌نظر می‌رسد گزارشگری سنتی قادر

به ترسیم جایگاه واقعی شرکت در جامعه، صنعت و بازار نیست (Horish Freeman & Schaltegger, 2014, p. 330). بدین ترتیب شرکت‌ها با ارائه گزارش‌های پایداری در تلاش هستند در زمینه توسعه پایدار گام بردارند و به فشارهایی که از سوی جامعه محلی وجود دارد پاسخ دهند (محمودخانی، رحمانی، همایون و نیاکان، ۱۴۰۰، ص. ۱۸۸).

مفهوم توسعه پایدار ریشه در ایدئولوژی اسلام در قرن هفتم میلادی دارد، هرچند عملاً تا قرن بیستم و تا زمانی که این ایدئولوژی به بافت مدرن برگردانده شد، این اتفاق نیفتاد. برای مثال، اسلام در قرآن و حدیث، انسان را از اسراف و استفاده بیش‌ازحد منابع طبیعی منع کرده و همه را به پیروی از قوانین خود فراخوانده است. لذا کسی که اسلام را بررسی کند، می‌یابد که این دین، در حل مسائل اقتصادی با ادیان دیگر تفاوت دارد. ادیان گوناگون گاهی درباره مسأله‌های معین، به‌ویژه علم اقتصاد، مواضع متفاوت دارند؛ ولی می‌خواهیم بگوییم موضع اسلام به حدی با ادیان دیگر تفاوت دارد که به آن چهره‌ای ممتاز می‌بخشد (قحف و میرمعزی، ۱۳۸۴، صص. ۱۵۷-۱۸۰).

در این خصوص موضوع مهم این است که نسبت حسابداری توسعه پایدار با ادبیات دینی مشخص گردد و تعیین گردد که مؤلفه‌های بعد اقتصادی توسعه پایدار در متون دینی کدامند؟ لذا با افشای مؤلفه‌های مربوط به بعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار، مدیران و سیاست‌گذاران امور شرکتی می‌توانند با افشای هرچه بیشتر آن‌ها در گزارش‌های مالی، اطلاعات شفاف‌تری را در اختیار ذینفعان قرار دهند که در نهایت باعث عملکرد پایدار شرکت‌ها در بلندمدت شود.

۱. مبانی نظری

پس از بحران‌های مالی طی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ میلادی و افزایش تقاضای استفاده‌کنندگان اطلاعات در مورد شفافیت مالی و گزارشگری شرکت‌ها، اطلاعات مالی و غیرمالی شفاف، دقیق و قابل‌اعتماد از طریق گزارشگری عملکرد پایدار به ذی‌نفعان

ارائه شده است (Lang, Lins & Maffett, 2012, p. 732). هرکدام از این دسته از ذی‌نفعان برکارکردهای شفافیت‌زا در فرآیندهای عملکردی شرکت‌ها نقش ایفا می‌نمایند از آنجایی که ذی‌نفعان مختلف انتظارات متفاوتی از یک شرکت دارند بنابراین نقش‌های متفاوتی در روابط خود با شرکت‌ها ایفا می‌کنند (Awaysheh & Klassen, 2010, p. 1250)؛ لذا ضرورت نیاز به یک قرارداد اجتماعی بین یک واحد تجاری و ذینفعان آن مشهود است (Rubenstein, 1992, p. 204). آنچه در محوریت این قرارداد اجتماعی قرار می‌گیرد توجه به آینده است، آینده‌ای که از طریق پایداری مشهود می‌شود. پایداری، سودآوری بلندمدت یک واحد تجاری را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و باید به‌عنوان دارایی‌های راهبردی واحد تجاری قلمداد شود. پایداری، نقش مهمی را در حفظ روحيات و امید به آینده در ذی‌نفعان ایفا می‌کند (Aras & Croether, 2008, p. 444). از سوی دیگر مدت‌ها است که نظریه مشروعیت در هنگام بررسی کیفیت پایداری شرکتی نقش تشریحی قدرتمندی را ایفا می‌کند (Mass, Schaltegger & Crutzen, 2016, p. 241). نظریه مشروعیت مطرح می‌کند که سازمان‌ها باید به‌وسیله افزایش دامنه افشای اطلاعات مربوط به پایداری شرکتی در گزارش‌های سالانه خود پاسخ‌گو باشند (Abdur Rouf, 2011, p. 21). این نظریه فرض می‌کند که اطلاعات اقتصادی، محیطی و اجتماعی پیوند نزدیکی با یکدیگر داشته و در پاسخ به اطلاعات و عوامل پایداری شرکتی و فعالیت‌های آن مشروعیت می‌بخشند (Moldavska & Welo, 2016, p. 6).

در خصوص توسعه پایدار، گزارشگری پایداری و مسئولیت اجتماعی، تعاریف متعددی از جانب صاحب‌نظران و محققان این حوزه ارائه شده است که عمده‌ترین آن‌ها به شرح جدول (۱) است:

جدول (۱): تعاریف توسعه پایدار، گزارشگری پایداری و مسئولیت اجتماعی

تاریخ	نام نویسنده	تعریف
توسعه پایدار		
		توسعه‌ای که نیازهای زمان حال را برآورده سازد بدون آنکه توانایی نسل‌های آینده در برآورده‌سازی نیازهایشان را به خطر اندازد (Brundtland Commission, 1987).
		سازمان‌ها و ذی‌نفعان صرفاً به دنبال حداکثر کردن منافع اقتصادی خود نیستند. در نتیجه با توجه به نگرانی روزافزون مردم در مورد تأثیرات اجتماعی و زیست‌محیطی، طراحی و اجرای مدل‌های توسعه پایدار به یک موضوع مهم در سازمان‌ها تبدیل شده است (Yanez, Uruburu, Moreno & Lumbreras, 2019, p.64).
		امروزه توجه به مسائل اجتماعی، اخلاقی و زیست‌محیطی در مجاورت مسائل اقتصادی برای ذی‌نفعان شرکت با اهمیت شده است. پایداری کسب‌وکار در حوزه مسائل مرتبط با مسئولیت اجتماعی، محیطی و حاکمیت شرکتی توجه ویژه‌ای در دنیا یافته است (Rezaee, lipour, Faraji & Jamshidi, 202. p. 740).
گزارشگری پایدار		
		گزارش پایداری یک سکوی کلیدی برای اطلاع‌رسانی عملکرد و اثرات کلیدی چه مثبت و چه منفی است (Manes, Tiron, Nicolo & Zanellato, 2018, p.14).
		گزارشگری پایداری در بلندمدت علاوه بر تأثیر بر بهبود عملکرد مالی واحدهای اقتصادی و افزایش مزایای رقابتی برافزایش اعتماد عمومی به برقراری ارتباط قوی با ذی‌نفعان نیز مؤثر است (کردلو، رحیم‌زاده، و محمدی، ۱۳۹۶، ص. ۱۶۷).
مسئولیت اجتماعی		
		مسئولیت‌پذیری اجتماعی شامل عملکردها، فرآیندهای سازمانی و تعهدات پذیرفته شده یک شرکت در قبال اجتماع یا ذی‌نفعان خود است (Galbreath. 2010, p.418).
		مسئولیت‌پذیری اجتماعی منافع بسیاری برای جامعه دارد؛ برای نمونه باعث جلوگیری از تحمیل هزینه‌های شرکت‌ها (مانند آلودگی، مصرف منابع طبیعی و بهره‌کشی از افراد حاشیه‌نشین) بر جامعه می‌شود (کاظم‌پور، ۱۳۹۶، ص. ۴۳).

گزارشگری مالی سنتی نه تنها اطلاعات کاملی را برای پاسخ‌گویی فعالیت‌های تجاری در اختیار نمی‌گذارد، حتی از ارائه کافی و مناسب عملکرد اقتصادی و ارزش تجاری یک شرکت نیز ناتوان است (ستایش و مهتری، ۱۳۹۷، ص. ۸۶). لذا در سال‌های اخیر حسابداری و گزارشگری پایداری توجهات زیادی را در حوزه حسابداری به خود جلب کرده است (Schaltegger, Gibassier & Zvezdiv, 2013, p. 7). گزارشگری پایداری شرکت‌های ایرانی همانند شرکت‌های سایر کشورهای آسیایی در سطح پایینی بوده و نیاز به بهبود بسیاری در افشاء موارد مربوط به حاکمیت شرکتی، وضعیت اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است که البته این موارد اجزاء اصلی پایداری هستند (خوزین، طالب‌نیا، گرگر و بنی‌مهد، ۱۳۹۷، ص. ۱).

از طرفی اسلام به دنبال ایجاد حس مسئولیت در انسان و آگاه کردن وی از علت خلقت خویش است و این‌ها همه نتیجه طبیعی قوانین اسلام هستند. فلسفه توسعه پایدار از نگاه اسلام، شامل ایجاد تعادل بین ابعاد محیط‌زیست، اقتصاد و اجتماع بیان شده است. توسعه پایدار تعادل رفاه مصرف‌کننده، مطلوبیت اقتصاد، رسیدن به تعادل بوم‌شناختی در قالب تکامل دانش‌بنیاد و مدل اجتماعی فعال که عدالت اجتماعی را تبیین می‌کند (رحیمی، ۱۳۹۵، ص. ۹۴).

کسی که اسلام را بررسی کند، می‌یابد که این دین، در حل مسائل اقتصادی با ادیان دیگر تفاوت دارد. ادیان گوناگون گاهی درباره مسأله‌های معین، به‌ویژه علم اقتصاد، مواضع متفاوت دارند؛ ولی می‌خواهیم بگوییم موضع اسلام به‌حدی با ادیان دیگر تفاوت دارد که به آن چهره‌ای ممتاز می‌بخشد. این چهره ممتاز دین اسلام با ملاحظه دو مسأله اجمالی برای ما روشن می‌شود. هر یک از این دو مسأله دارای فروع و تفصیلاتی است که عبارتند از: الف) وجود مقدار بسیاری از مبادی و توجیهاات و تشریحات و احکام که ناگزیر نظام اقتصادی ممتازی را پدید می‌آورد. این نظام چارچوب کاملی که بر رفتار اقتصادی محیط است شمرده می‌شود و آن را در جهت معین و مطلوب سوق

می‌دهد. ب) وجود سخنان متعددی که در مجموع، داده‌های عینی را ارائه می‌دهند که به فهم رفتار اقتصادی افراد و گروه‌ها کمک می‌کند. قرآن و سنت در بردارنده بسیاری از گزاره‌های وصفی‌اند که به تحلیل اقتصادی کمک می‌کنند؛ گزاره‌هایی که در اقتصاد آن‌ها را قوانین علمی می‌نامیم (قحف و میرمعزی، ۱۳۸۴، ص. ۱۵۹).

۱-۱. سؤال تحقیق

معیارهایی که در متون اسلامی به آن اشاره شده و می‌تواند به‌عنوان معیار جدید بعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار مورد توجه قرار بگیرد کدامند؟

۲. پیشینه پژوهش

فراهانی فر (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «توسعه پایدار بر محور عدالت»، ضمن استفاده از آیات و روایات اعلام می‌دارد موهبت‌های الهی برای افراد یا گروه‌ها و نسل‌های خاصی خلق نشده بلکه همه انسان‌ها در نسل‌های گوناگون هدف خلقت این نعمت‌ها هستند.

کردستانی، قادرزاده و حقیقت (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی بر معیارهای حسابداری، اقتصادی و بازار ارزیابی عملکرد شرکت‌ها»، مؤلفه‌های بعد مشتریان افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را پاسخ‌گویی به نیاز مشتریان، شکایت، رضایت‌مندی و سلامت مشتریان و نیز مؤلفه‌های بعد محصولات و خدمات توسعه پایدار را کیفیت ایمنی و سلامت محصول، توسعه محصول و سهم بازار، خدمات پس از فروش و توقف تولید استخراج کرده‌اند.

معصومی، صالح‌نژاد و ذبیحی زرین کلایی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر برخی از عوامل درون‌سازمانی بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌های دارویی پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران»، نشان دادند که متغیرهای سودآوری، توزیع

مالکیت و سطح پیچیدگی تجاری بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌ها تأثیر مثبت و معناداری دارد.

امین و صالح‌نژاد (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر عملکرد پایداری شرکتی بر ارزش‌افزوده اقتصادی در طی چرخه عمر شرکت»، به این نتیجه رسیدند که هر چه شرکت‌ها به مرحله رشد و بلوغ نزدیک‌تر می‌شوند، به‌منظور ایجاد مزیت رقابتی، کسب مشروعیت اجتماعی و نیز استفاده بهینه از منابع به اقدامات پایداری روی آورده و این امر موجب ایجاد ارزش‌افزوده اقتصادی برای شرکت‌ها می‌شود.

عباسی، زینالی، برادران حسن‌زاده و بادآور نهندي (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل شکاف فازی افشای اطلاعات مربوط به حسابداری توسعه پایدار با رویکرد آمیخته در ایران»، مؤلفه‌های بعد اقتصادی را شامل افشای هزینه و منفعت برنامه‌های شرکت، افشای مشارکت‌های مالیاتی، افشای چارچوب یکپارچه مدیریت ریسک واحد اقتصادی، افشای توافقات تجاری با شرکت‌های رقیب، افشای اطلاعاتی در خصوص توسعه محصولات شرکت و افشای پیشنهاد تقسیم سود متعلق به سهام‌داران معرفی کرده‌اند.

پورخانی و جهان‌شاد (۱۴۰۰) «ارائه الگو برای افشاء پایداری شرکتی و ارزیابی عوامل مرتبط با تئوری مشروعیت برگزارشگری آن»، مؤلفه‌های پایداری شرکتی از جنبه‌های اقتصادی را شامل افشاء ارزش‌افزوده اقتصادی مستقیم تولید و توزیع‌شده، سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی و خدمات پشتیبانی، تأثیرات اقتصادی غیرمستقیم قابل توجه نسبت هزینه‌های تأمین‌کنندگان محلی و ارزیابی عملیات مرتبط با خطر فساد معرفی کرده‌اند.

دیوان محاسبات آمریکا^۱ (۲۰۱۱م) مؤلفه‌های ب‌عد اقتصادی را مصرف‌کنندگان و استخدام، حمل‌ونقل و زیرساخت آن، مالیه و پول، دولت و اقتصاد جهانی معرفی کرده است.

سونیلا، نصیری، یوکو و رانتالا^۲ (۲۰۱۹م) به بررسی ارتباط بین فناوری‌های هوشمند و پایداری شرکتی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که فناوری‌های هوشمند اثر مستقیمی بر بُعد اقتصادی پایداری شرکتی دارد.

بادیا، سراتس و رادون^۳ (۲۰۲۰م) به ارزیابی طرح‌های سرمایه‌گذاری از جنبه مسئولیت اجتماعی پرداخته و بیان می‌کنند یکی از مهم‌ترین نقش‌های مسئولیت اجتماعی، کاهش اثرات منفی ناشی از سرمایه‌گذاری‌های شرکت‌ها است که در حوزه مسئولیت اجتماعی قرار دارند و غالباً مستلزم انجام طرح‌های خاص سرمایه‌گذاری است. هدف اصلی این طرح‌ها، بهبود پایداری شرکت به‌جای به حداکثر رساندن ارزش مالی است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در پژوهش‌های انجام‌شده، مؤلفه‌های بُعد اقتصادی توسعه پایدار از طریق اخذ نظر از خبرگان بررسی شده است. در پژوهش حاضر معیارهای بُعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار از طریق بررسی متون اسلامی استخراج گردیده است.

۳. روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق با توجه به هدف آن، از نوع تحقیقات کیفی، توصیفی و کاربردی است و به همین منظور، با توجه به موضوع و هدف پژوهش از روش تحلیل محتوا کیفی مبتنی بر نشانه‌شناختی استفاده شده است. تحلیل نشانه‌شناختی یکی از روش‌های تحلیل کیفی است و در پی کشف و خوانش روابط میان نظام‌ها و نشانه‌های اثر با اتکا به جهان متن

---

1. U.S. Government Accountability Office
2. Saunila, Nasiri, Ukko & Rantala
3. Badia, Serrats, & Rodon

است و مهم‌ترین هدف آن دریافتن معانی زبان‌ها، رمزها و نشانه‌هاست (جمالی و شیخی، ۱۳۹۷، ص. ۴۹).

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش متون اسلامی است که با استفاده از نمونه‌گیری غیراحتمالی به روش هدفمند از نوع نمونه‌گیری رسیدن به معرف با زیرشاخه نمونه‌گیری از موارد شناخته‌شده یا معروف، قرآن و ۱۴۸ جلد متون اسلامی شامل نهج‌البلاغه و سایر کتب معتبر به‌عنوان نمونه انتخاب گردیده است. نمونه‌گیری از موارد شناخته‌شده یا معروف روشی است که در آن از نظر یک متخصص یا مطلع کلیدی استفاده می‌شود و زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که پژوهشگر اطلاعات کافی در مورد انتخاب نمونه ندارد و می‌بایست به نظر متخصصان در این زمینه متکی باشد (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۷). لذا متخصصین مطلع و کلیدی برای انتخاب نمونه در این پژوهش، اساتید محترم راهنمای دوم و نیز مشاور که هر دو از اساتید حوزه علوم دینی هستند انتخاب گردیده است. سندیت این منبع به‌عنوان مبنای کار با توجه به جایگاه قرآن و نهج‌البلاغه در متون دینی به‌طور کامل مورد مطالعه قرار گرفته و فقط در مورد سایر احادیث از نظر متخصصان دینی برای انتخاب نمونه استفاده شده است.

با توجه به اینکه این پژوهش در زمره مطالعات کیفی است لذا برای جمع‌آوری داده‌ها از نرم‌افزارهای اکسل و جامع‌الاحادیث استفاده گردیده است. از طرفی دو روش کدگذاری باز و محوری در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. با استفاده از کدگذاری باز مفهوم‌ها شناسایی و ویژگی‌ها و ابعاد آن در داده‌ها کشف و پس‌از آن از طریق مفاهیم مشابه مقوله‌ها ساخته می‌شود (کرمی، مرادی و توکلی‌زاده، ۱۳۹۸، ص. ۵۹). کدگذاری محوری، مقوله‌ها و زیر مقوله‌ها را با توجه به ابعاد و مشخصات آن‌ها با یکدیگر مرتبط می‌سازد (بوستانی، سعیدنیا، سعیدی و محترم، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۵)

چگونگی اجرای این پژوهش بدین صورت است:

۱. مطالعه و استخراج آیات قرآن کریم (مصدق‌ها) مرتبط با مؤلفه بُعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار با استفاده از روش‌های نشانه‌شناختی و کدگذاری باز.
۲. مطالعه و استخراج خطب، حکمت‌ها و نامه‌های نهج‌البلاغه (مصدق‌ها) مرتبط با مؤلفه بعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار با استفاده از روش‌های نشانه‌شناختی و کدگذاری باز.
۳. استفاده از نظر متخصصین دینی و حذف کردن برخی مصداق‌های نامرتب (آیات و احادیثی نامرتب با بعد اقتصادی توسعه پایدار) و اضافه کردن برخی مصداق‌ها (آیات و احادیث مرتبط با بعد اقتصادی توسعه پایدار).
۴. دسته‌بندی مصداق‌های استخراجی از قرآن کریم و نهج‌البلاغه (آیات، نامه‌ها، خطبه‌ها و حکمت‌ها) و استخراج مؤلفه‌های اولیه (مقوله‌های فرعی اولیه) از روی دسته‌ها با استفاده از روش کدگذاری باز.
۵. مطالعه فهرست موضوعی کتب نمونه (به‌غیر از قرآن کریم و نهج‌البلاغه که محتوای آن‌ها به‌طور کامل مورد مطالعه قرار گرفته است) و استخراج مؤلفه‌های جدید (مقوله‌های فرعی جدید) زیر نظر متخصصان دینی با استفاده از روش کدگذاری باز.
۶. بازنگری کلیه مؤلفه‌های استخراجی و طبقه‌بندی مجدد مقوله‌های فرعی.
۷. جستجوی مؤلفه‌های نهایی استخراج‌شده از قرآن، نهج‌البلاغه و کتب نمونه (مقوله‌های فرعی نهایی) در نرم‌افزار جامع الاحادیث و استخراج احادیث مربوط به آن مؤلفه‌ها (مصدق‌ها).
۸. دسته‌بندی مؤلفه‌های نهایی (مقوله‌های فرعی) و استخراج مقوله‌های اصلی با استفاده از روش کدگذاری محوری.

۴- یافته‌های پژوهش

در سال‌های اخیر نارضایتی ذی‌نفعان از گزارشگری مالی الزامی شرکت‌ها، منجر به افزایش تقاضا برای تهیه اطلاعات جامع در قالب گزارشگری توسعه پایدار گردیده است. راهبرد افشای اطلاعات نقش مهمی را در کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و ذی‌نفعان ایفا می‌کند و می‌تواند سطح اعتماد ذی‌نفعان به مدیران را بالا ببرد. لذا در این پژوهش به شناسایی مؤلفه‌های بعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار با تأکید بر نظریه ذی‌نفعان و نظریه مشروعیت پرداخته شده است. در همین راستا این پژوهش اقدام به شناسایی مؤلفه‌های بعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار در متون دینی نموده است که براساس نتایج تحقیق ۲۰ مؤلفه شناسایی گردیده است.

جدول (۲): مفاهیم، مقوله فرعی و اصلی بُعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
سوره سبأ، آیه ۳۷ - سوره معارج، آیه ۱۸ - سوره معارج، آیه ۱۹.	اجتناب از ثروت‌اندوزی	مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها
سوره لقمان، آیه ۲۴ - سوره انفال، آیه ۳۶ - سوره نوح، آیه ۱۲.		
نهج البلاغه، حکمت ۵۶ - نهج البلاغه، حکمت ۵۸.		
نهج البلاغه، حکمت ۱۹۶ - نهج البلاغه، حکمت ۲۵۴.		
نهج البلاغه، حکمت ۳۱۶ - نهج البلاغه، حکمت ۳۴۲.		
نهج البلاغه، خطبه ۱۱۵.		
امام صادق(ع)، تحف العقول، ابن شعبه حرّانی، ج ۱، ص. ۳۷۷، ترجمه جنتی، ج ۱، ص. ۶۰۵.	اجتناب از ثروت‌اندوزی	مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها
امام صادق(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۲، ص. ۳۴۵، ترجمه کمزای، ج ۷۲، ص. ۲۱۵.		
امام علی(ع)، تحف العقول، ابن شعبه حرّانی، ج ۱، ص.		

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
۲۲۱، ترجمه حسن‌زاده، ج ۱، ص. ۳۸۳.		
حضرت محمد(ص)، عدۀ الداعی، احمد بن محمد بن فهد حلی، ج ۱، ص. ۱۰۲، آیین‌بندگی و نیایش، ج ۱، ص. ۱۷۳.		
سوره بقره، آیه ۱۷۷ - سوره بقره، آیه ۱۹۵ - سوره بقره، آیه ۲۱۵.		
سوره بقره، آیه ۲۱۹ - سوره بقره، آیه ۲۴۵ - سوره بقره، آیه ۲۶۱.		
سوره بقره، آیه ۲۶۲ - سوره بقره، آیه ۲۶۵ - سوره بقره، آیه ۲۶۷.		
سوره بقره، آیه ۲۷۰ - سوره بقره، آیه ۲۷۱ - سوره بقره، آیه ۲۷۲.		
سوره بقره، آیه ۲۷۳ - سوره بقره، آیه ۲۷۴ - سوره آل‌عمران، آیه ۱۷.		
سوره آل‌عمران، آیه ۹۲ - سوره آل‌عمران، آیه ۱۳۴.		
سوره نساء، آیه ۳۹ - سوره انفال، آیه ۶۰ - سوره توبه، آیه ۳۴.	انفاق در راه خدا	
سوره توبه، آیه ۵۳ - سوره توبه، آیه ۵۴ - سوره توبه، آیه ۶۷.		
سوره توبه، آیه ۹۲ - سوره توبه، آیه ۹۹ - سوره ابراهیم، آیه ۳۱.		
سوره نحل، آیه ۷۵ - سوره اسراء، آیه ۲۹ - سوره اسراء، آیه ۱۰۰.		
سوره حج، آیه ۳۵ - سوره نور، آیه ۲۲ - سوره فرقان، آیه ۶۷.		
سوره قصص، آیه ۵۴ - سوره سجده، آیه ۱۶ - سوره سبأ، آیه ۱۰۰.		

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
آیه ۳۹.		
سوره فاطر، آیه ۲۹ - سوره یس، آیه ۴۷ - سوره شوری، آیه ۳۸.		
سوره محمد، آیه ۳۶ - سوره محمد، آیه ۳۸ - سوره حدید، آیه ۷.		
سوره حدید، آیه ۱۰ - سوره حدید، آیه ۱۱ - سوره حدید، آیه ۱۸.		
سوره منافقون، آیه ۹۱ - سوره تعابن، آیه ۱۶ - سوره مزمل، آیه ۲۰.		
سوره لیل، آیه ۵ - سوره انفال، آیه ۱ - سوره انفال، آیه ۳.		
سوره لیل، آیه ۱۸ - نهج البلاغه، نامه شماره ۳۱ - نهج البلاغه، خطبه ۱۴۲.		
نهج البلاغه، حکمت ۱۲۳ - نهج البلاغه، خطبه ۱۲۶.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۴، ص ۳۲، فروع کافی، ج ۴، ص ۸۹.		
امام کاظم(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۶۴، ص ۳۱۳، ترجمه کمره‌ای، ج ۶۴، ص ۲۴۸.		
امام علی(ع)، تحف العقول، ابن شعبه حرّانی، ج ۱، ص ۱۹۹، ترجمه جعفری، ج ۱، ص ۱۸۱.	انفاق در راه خدا	مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها
امام باقر(ع)، روضه الواعظین، فتال نیشابوری، ج ۲، ص ۳۳۹، ترجمه مهدوی دامغانی، ج ۲، ص ۵۴۳.		
حضرت محمد(ص)، کشف الیقین، علامه حلی، ج ۱، ص ۲۲۶، ترجمه آذری، ج ۱، ص ۲۳۳.		
امام صادق(ع)، مکارم الأخلاق، حسن بن فضل طبرسی، ج ۱، ص ۴۳۳، ترجمه میرباقری، ج ۱، ص ۴۱۱.		

مقاله اصلی	مقاله فرعی (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (مصادیق)
		امام باقر(ع)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۱۰، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۲، ص. ۳۱۰.
		امام صادق(ع)، من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۴، ص. ۴۱۸، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۴، ص. ۳۷۶.
		امام صادق(ع)، وسائل الشیعۀ، شیخ حر عاملی، ج ۱۵، ص. ۱۸۹، ترجمه افراسیابی، ج ۱۵، ص. ۴۰.
		حضرت محمد(ص)، وسائل الشیعۀ، شیخ حر عاملی، ج ۱۵، ص. ۲۸۴، ترجمه افراسیابی، ج ۱۵، ص. ۱۵۵.
		حضرت محمد(ص)، إرشاد القلوب، حسن بن ابی الحسن دیلمی، ج ۱، ص. ۱۹۲، ترجمه رضایی، ج ۱، ص. ۴۴۸.
		امام صادق(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۵، ص. ۲۰۷، ترجمه خسروی، ج ۷۵، ص. ۱۸۵.
	بخشیدن اموال	امام حسن عسگری(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۵، ص. ۳۸۰، ترجمه خسروی، ج ۷۵، ص. ۳۲۴.
		امام باقر(ع)، وسائل الشیعۀ، شیخ حر عاملی، ج ۱۵، ص. ۱۸۱، ترجمه افراسیابی، ج ۱۵، ص. ۳۰.
		امام کاظم(ع)، الخصال، شیخ صدوق، ج ۱، ص. ۳۳۶، ترجمه کمره‌ای، ج ۱، ص. ۲۹۸.
		سوره بقره، آیه ۴۳ - سوره بقره، آیه ۸۳ - سوره بقره، آیه ۱۱۰.
	پرداخت زکات	سوره بقره، آیه ۲۷۷ - سوره نساء، آیه ۷۷ - سوره مائده، آیه ۱۲.
		سوره مائده، آیه ۵۵ - سوره اعراف، آیه ۱۵۶ - سوره توبه، آیه ۵.
		سوره توبه، آیه ۱۱ - سوره توبه، آیه ۱۸ - سوره توبه، آیه ۱۱.

مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها

مقوله اصلی	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (مصادیق)
		۵۹.
		سوره توبه، آیه ۷۱ - سوره توبه، آیه ۱۰۳ - سوره مریم، آیه ۳۱.
		سوره مریم، آیه ۵۵ - سوره انبیاء، آیه ۷۳ - سوره حج، آیه ۴۱.
		سوره مومنون، آیه ۴ - سوره نور، آیه ۳۷ - سوره نور، آیه ۵۶.
		سوره نمل، آیه ۳ - سوره روم، آیه ۳۹ - سوره لقمان، آیه ۴.
		سوره احزاب، آیه ۳۳ - سوره فصلت، آیه ۶ - سوره فصلت، آیه ۷.
		سوره مجادله، آیه ۱۳ - سوره مزمل، آیه ۲۰ - نهج البلاغه، نامه ۲۵.
		نهج البلاغه، نامه ۲۱ - نهج البلاغه، نامه ۶۷.
		نهج البلاغه، حکمت ۶ - نهج البلاغه، حکمت ۱۳۶.
		نهج البلاغه، حکمت ۱۴۶ - نهج البلاغه، حکمت ۲۱۱.
		نهج البلاغه، خطبه ۱۹۹ - نهج البلاغه، خطبه ۲۳۲.
		نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲ - نهج البلاغه، خطبه ۱۴۲.
		نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲.
مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها	پرداخت زکات	امام علی (ع)، الأمالی، شیخ مفید، ج ۱، ص. ۲۳۳، ترجمه استادولی، ج ۱، ص. ۲۶۰.
		امام رضا (ع)، الأمالی، شیخ مفید، ج ۱، ص. ۳۱۰، ترجمه استادولی، ج ۱، ص. ۳۵۳.
		امام صادق (ع)، التوحید، شیخ صدوق، ج ۱، ص. ۲۲، ترجمه جعفری، ج ۱، ص. ۱۳.

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
امام صادق(ع)، الخصال، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۴۲۱، ترجمه کمره‌ای، ج ۲، ص. ۱۸۸.		
امام باقر(ع)، الزهد، حسین بن سعید کوفی اهوازی، ج ۱، ص. ۱۳، زاهد کیست؟ وظیفه‌اش چیست؟، ج ۱، ص. ۴۱.		
امام باقر(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۲، ص. ۲۱، ترجمه مصطفوی، ج ۲، ص. ۳۳.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۳، ص. ۲۴۱، فروع کافی، ج ۳، ص. ۵۴۱.		
امام علی(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۱، ص. ۲۲۳، ترجمه کمره‌ای، ج ۷۱، ص. ۱۴۲.		
امام حسن عسگری(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۱، ص. ۲۲۸، ترجمه کمره‌ای، ج ۷۱، ص. ۱۴۷.		
امام صادق(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۵، ص. ۲۶۸، ترجمه خسروی، ج ۷۵، ص. ۲۳۵.		
امام صادق(ع)، روضة الواعظین، فتال نیشابوری، جلد ۲، صفحه ۳۵۶، ترجمه مهدوی دامغانی، جلد ۲، صفحه ۵۶۷.		
حضرت محمد(ص)، روضة الواعظین، فتال نیشابوری، ج ۲، ص. ۳۵۶، ترجمه مهدوی دامغانی، ج ۲، ص. ۵۶۹.		
امام صادق(ع)، علل الشرایع، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۴۵۳، ترجمه ذهنی تهرانی، ج ۲، ص. ۴۵۱.	پرداخت زکات	مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها
امام رضا(ع)، عیون الأخبار، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۸۸، ترجمه روغنی قزوینی، ج ۲، ص. ۱۶۹.		
امام صادق(ع)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۳۰۶، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۲، ص. ۳۰۶.		

مقوله اصلی	مقوله فرعی (مؤلفہا)	مفاهیم (مصادیق)
		سورہ بقرہ، آیہ ۲۷۶ - سورہ توبہ، آیہ ۷۹ - سورہ مجادلہ، آیہ ۱۲.
		سورہ مجادلہ، آیہ ۱۳ - نہج البلاغہ، حکمت ۷.
		نہج البلاغہ، حکمت ۱۳۷ - نہج البلاغہ، حکمت ۱۴۶.
		نہج البلاغہ، حکمت ۲۵۸ - نہج البلاغہ، خطبہ ۱۱۰.
		امام باقر(ع)، الأمانی، شیخ طوسی، ج ۱، ص. ۶۷۶، ترجمہ حسن زاده، ج ۱، ص. ۶۶۱.
		امام کاظم(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۸، ص. ۳۱۴، ترجمہ رسولی محلاتی، ج ۸، ص. ۱۴۷.
	پرداخت صدقہ	امام باقر(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۲، ص. ۲۳، ترجمہ مصطفوی، ج ۲، ص. ۳۸.
		امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۶، ص. ۲۷، فروع کافی، ج ۶، ص. ۷۷.
		امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۷، ص. ۱۵۳، فروع کافی، ج ۷، ص. ۳۷۴.
		امام کاظم(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۷، ص. ۱۵۳، فروع کافی، ج ۷، ص. ۳۷۵.
		امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۴، ص. ۳، فروع کافی، ج ۴، ص. ۲۴.
		حضرت محمد(ص)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۴، ص. ۲۰، فروع کافی، ج ۴، ص. ۶۳.
	پرداخت صدقہ	حضرت محمد(ص)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۴، ص. ۲۲، فروع کافی، ج ۴، ص. ۶۷.
مسئولیت اجتماعی بنگاہا		امام علی(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۴، ص. ۵۷، فروع کافی، ج ۴، ص. ۱۴۴.

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
امام سجاده(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۶۴، ص. ۲۹۳، ترجمه کمره‌ای، ج ۶۴، ص. ۲۳۱.		
امام صادق(ع)، عدة الداعی، احمد بن محمد بن فهد حلّی، ج ۱، ص. ۱۰۲، ترجمه آیین‌بندگی و نیایش، ج ۱، ص. ۱۷۲.		
حضرت محمد(ص)، مشکاة الأنوار، علی بن حسن بن فضل طبرسی، ج ۱، ص. ۲۸۵، ترجمه محمدی و هوشمند، ج ۱، ص. ۶۰۵.		
امام رضا(ع)، من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۲۵۸، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۲، ص. ۱۱۸.		
امام صادق(ع)، من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۲۵۶، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۲، ص. ۱۱۵.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۲۲۴، فروع کافی، ج ۵، ص. ۵۱۶.		
امام علی(ع)، الأمالی، شیخ صدوق، ج ۱، ص. ۲۸۳، ترجمه کمره‌ای، ج ۱، ص. ۲۸۳.		
امام باقر(ع)، الخصال، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۴۰۳، ترجمه کمره‌ای، ج ۲، ص. ۱۶۶.	پرداخت مالیات	
امام علی(ع)، الغارات، ابراهیم بن محمد بن سعید بن هلال ثقفی کوفی، ج ۲، ص. ۵۲۲، ترجمه آیتی، ج ۲، ص. ۱۹۷.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۲۶۹، فروع کافی، ج ۵، ص. ۶۲۵.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۲۷۱، فروع کافی، ج ۵، ص. ۶۳۱.	پرداخت مالیات	مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
امام هادی(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۱، ص. ۵۴۷، ترجمه مصطفوی، ج ۱، ص. ۵۰۳.		
امام رضا(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۳، ص. ۵۱۲، فروع کافی، ج ۳، ص. ۵۵۰.		
امام علی(ع)، إرشاد القلوب، حسن بن ابی الحسن دیلمی، ج ۲، ص. ۳۲۱، ترجمه رضایی، ج ۲، ص. ۲۶۰.		
امام سجاد(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۱۰، ص. ۱۴۶، ترجمه خسروی، ج ۱۰، ص. ۱۴۲.		
امام صادق(ع)، من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۲۳۷، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۳۶.		
امام صادق(ع)، تهذیب الأحکام، ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، ج ۶، ص. ۱۵۹، گزیده تهذیب، ج ۶، ص. ۲۵۰.		
امام کاظم(ع)، تهذیب الأحکام، ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، ج ۷، ص. ۱۵۵، گزیده تهذیب، ج ۷، ص. ۱۲۶.		
امام صادق(ع)، تهذیب الأحکام، ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، ج ۷، ص. ۱۹۴، گزیده تهذیب، ج ۷، ص. ۱۶۰.		
امام علی(ع)، مکارم الأخلاق، حسن بن فضل طبرسی، ج ۱، ص. ۱۱۳، ترجمه احمدزاده، ج ۱، ص. ۲۴۰.		
امام صادق(ع)، من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۲۹، ترجمه بلاغی و غفار، ج ۲، ص. ۳۳۰.		
امام صادق(ع)، من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۲۴۴، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۳۱.		
سوره بقره، آیه ۲۷۵ - سوره بقره، آیه ۲۷۶ - سوره بقره، آیه ۲۷۸.	اجتناب از ربا	فعالیت اقتصادی سالم

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
سوره آل عمران، آیه ۱۳۰ - سوره نساء، آیه ۱۶۱ - سوره روم، آیه ۳۹.		
امام باقر(ع)، الأمالی، شیخ مفید، ج ۱، ص. ۱۹۷، ترجمه استادولی، ج ۱، ص. ۲۱۷.		
امام صادق(ع)، الخصال، شیخ صدوق، ج ۱، ص. ۲۱۶، ترجمه فهری، ج ۱، ص. ۲۳۸.		
حضرت محمد(ص)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۱۵۰، فروع کافی، ج ۵، ص. ۳۴۹.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۱۴۵، فروع کافی، ج ۵، ص. ۳۳۷.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۱۴۷، فروع کافی، ج ۵، ص. ۳۴۱.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۲، ص. ۲۷۷، ترجمه مصطفوی، ج ۲، ص. ۳۷۹.		
حضرت محمد(ص)، النوادر، احمد بن محمد بن عیسی اشعری قمی، ج ۱، ص. ۱۷، ترجمه اردستانی، ج ۱، ص. ۲۰۳.		
حضرت محمد(ص)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۲، ص. ۴۵، ترجمه کمره‌ای، ج ۷۲، ص. ۳۲.		
امام سجاد(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۶۳، ص. ۳۳۰، ترجمه کمره‌ای، ج ۶۳، ص. ۱۳۳.		
امام صادق(ع)، تهذیب الأحکام، ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، ج ۷، ص. ۵، گزیده تهذیب، ج ۷، ص. ۳۷۴.		
حضرت محمد(ص)، جامع الأخبار، شیخ تاج‌الدین محمد بن محمد بن حیدر شعیری، ج ۱، ص. ۱۴۵، ترجمه	اجتناب از ربا	فعالیت اقتصادی سالم

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
خویدکی، ج ۱، ص. ۱۳۰.		
حضرت محمد(ص)، جامع الأخبار، شیخ تاج‌الدین محمد بن محمد بن حیدر شعیری، ج ۱، ص. ۱۴۵، ترجمه خویدکی، ج ۱، ص. ۱۳۰.		
امام علی(ع)، روضه الواعظین، فتال نیشابوری، ج ۲، ص. ۴۶۵، ترجمه مهدوی دامغانی، ج ۲، ص. ۷۳۲.		
سوره بقره، آیه ۱۸۸ - نهج البلاغه، خطبه ۱۵۵.		
امام باقر(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۵۵۹، فروع کافی، ج ۵، ص. ۶۴۹.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۱۲۶، فروع کافی، ج ۵، ص. ۲۹۵.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۷، ص. ۴۰۹، فروع کافی، ج ۷، ص. ۴۷۵.		
حضرت محمد(ص)، إرشاد القلوب، حسن بن ابی الحسن دیلمی، ج ۱، ص. ۷۰، ترجمه طباطبایی، ج ۱، ص. ۲۷۷.	اجتناب از رشوه	
حضرت محمد(ص)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۲، ص. ۴۵، ترجمه کمره‌ای، ج ۷۲، ص. ۳۲.		
امام علی(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۲، ص. ۳۴۵، ترجمه کمره‌ای، ج ۷۲، ص. ۳۱۵.		
امام علی(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۲۵، ص. ۱۶۷، ترجمه خسروی، ج ۲۵، ص. ۱۱۳.		
امام صادق(ع)، تهذیب الأحکام، ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، ج ۷، ص. ۲۳۵، گزیده تهذیب، ج ۷، ص. ۲۰۴.		
امام علی(ع)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، شیخ	اجتناب از رشوه	فعالیت اقتصادی

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
صدوق، ج ۱، ص. ۲۶۱، ترجمه انصاری، ج ۱، ص. ۵۱۵.		سالم
حضرت محمد(ص)، جامع الأخبار، شیخ تاج‌الدین محمد بن محمد بن حیدر شعیری، ج ۱، ص. ۱۵۶، ترجمه خویدکی، ج ۱، ص. ۹۹.		
حضرت محمد(ص)، جامع الأخبار، شیخ تاج‌الدین محمد بن محمد بن حیدر شعیری، ج ۲، ص. ۱۵۵، ترجمه خویدکی، ج ۲، ص. ۹۹.		
سوره نساء، آیه ۲۹.	اجتناب از مال حرام	
سوره بقره، آیه ۱۷۷-سوره مائده، آیه ۱.	ایفای به‌موقع تعهدات	
سوره بقره، آیه ۲۸۳.		
امام صادق(ع)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، شیخ صدوق، ج ۱، صفحه ۱۳۸، ترجمه مجاهدی، ج ۱، ص. ۳۵۷.		
امام رضا(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۷، ص. ۲۵، فروع کافی، ج ۷، ص. ۷۳.		
حضرت محمد(ص)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۴، ص. ۴۲.	پرداخت بدهی توسط بدهکار	
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۳۱۶، فروع کافی، ج ۵، ص. ۷۷.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۱۰۲، فروع کافی، ج ۵، ص. ۲۳۷.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۲، ص. ۱۹۲، ترجمه مصطفوی، ج ۲، ص. ۲۷۶.		

مقوله اصلی	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (مصادیق)
	پرداخت بدهی توسط بدهکار	امام صادق(ع)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، شیخ صدوق، ج ۱، ص. ۱۸۰، ترجمه مجاهدی، ج ۱، ص. ۴۵۶.
		حضرت محمد(ص)، شواهد التنزیل، حاکم حسکانی، ج ۲، ص. ۴۸۳، ترجمه روحانی، ج ۲، ص. ۳۳۳.
		حضرت محمد(ص)، طب النبی صلی الله علیه وآله، جعفر بن محمد مستغفری، ج ۱، ص. ۲۶، ترجمه مراغی، ج ۱، ص. ۳۸.
فعالیت اقتصادی سالم	پرهیز از احتکار	نهج البلاغه، نامه ۵۳.
		حضرت محمد(ص)، إرشاد القلوب، حسن بن ابی الحسن دیلمی، ج ۱، ص. ۱۷۴، ترجمه رضایی، ج ۱، ص. ۴۱۱.
		حضرت محمد(ص)، التوحید، شیخ صدوق، ج ۱، ص. ۳۸۹، ترجمه جعفری، ج ۱، ص. ۵۵۳.
		حضرت محمد(ص)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۵۹، ص. ۳۹۲، ترجمه کمره‌ای، ج ۵۹، ص. ۲۳۲.
		حضرت محمد(ص)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۴، ص. ۱۸۴، ترجمه رضایی، ج ۷۴، ص. ۲۰۴.
		امام کاظم(ع)، علل الشرایع، شیخ صدوق، ج ۲، ص. ۵۳۰، ترجمه ذهنی تهرانی، ج ۲، ص. ۶۹۱.
		امام علی(ع)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۲۶۷، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۶۱.
		حضرت محمد(ص)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۲۶۶، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۶۱.
		حضرت محمد(ص)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۲۶۶، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۶۱.
امام علی(ع)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۲۶۷، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۶۱.		

مفاهیم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
۲۶۷، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۶۱.		
حضرت محمد(ص)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۲۶۶، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۳۶۱.		
سوره انعام، آیه ۱۷.		
امام صادق(ع)، من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۳، ص. ۳۵، ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۳، ص. ۴۷.	جبران زیان وارده به اشخاص	
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۴، ص. ۳۶، فروع کافی، ج ۴، ص. ۹۸.		
امام صادق(ع)، الکافی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، ج ۵، ص. ۱۳۱، فروع کافی، ج ۵، ص. ۳۰۵.		
سوره فاطر، آیه ۲۹.		
امام کاظم(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۵، ص. ۲۹۶، ترجمه خسروی، ج ۷۵، ص. ۲۷۵.	تجارت پر سود	فعالیت اقتصادی مولد ارزش
سوره روم، آیه ۲۸ - سوره ص، آیه ۲۴.	شراکت در کارهای اقتصادی جامعه	
سوره اسراء، آیه ۱۴.		
امام صادق(ع)، تحف العقول، ابن شعبه حرّانی، ج ۱، ص. ۳۰۱، ترجمه جنتی، ج ۱، ص. ۴۹۱.	حسابرس خود بودن	
سوره رحمن، آیه ۵		
امام صادق(ع)، توحید المفضل، مفضل بن عمر جعفی، ج ۱، ص. ۱۵۹، ترجمه میرزایی، ج ۱، ص. ۱۴۶.		شفافیت و پاسخگویی
امام صادق(ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۷۵، ص. ۲۵۶، ترجمه خسروی، ج ۷۵، ص. ۲۲۶.	دقت در حساب	
حضرت محمد(ص)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۶۷، ص. ۳۱۵، ترجمه موسوی همدانی، ج ۶۷، ص.		

مفهوم (مصادیق)	مقوله فرعی (مؤلفه‌ها)	مقوله اصلی
۳۱۹.		
امام علی (ع)، بحار الأنوار، محمدباقر مجلسی، ج ۶۷، ص. ۲۸۶، ترجمه موسوی همدانی، ج ۶۷، ص. ۲۹۳.		
سوره آل عمران، آیه ۱۹ - سوره آل عمران، آیه ۱۹۹ - سوره مائده، آیه ۴.	سریع الحساب بودن	
سوره انعام، آیه ۶۲ - سوره رعد، آیه ۴۱.		
سوره نور، آیه ۳۹ - سوره غافر، آیه ۱۷.		

بحث و نتیجه‌گیری

موج رسوایی‌ها و فروپاشی مالی شرکت‌ها و مؤسسات بزرگ در آغاز قرن ۲۱، بیانگر شواهدی از رویه‌های تجاری غیراخلاقی و غیرمسئولانه از بُعد اقتصادی است. همچنین فرآیند جهانی‌شدن، شرکت‌ها را با افزایش فشار از طرف جامعه برای برخورداری از یک نگرش وسیع‌تر به اهداف و فعالیت‌های خود در بُعد اقتصادی مواجه ساخته است. با توجه به اهمیت گزارشگری توسعه پایدار در اقتصاد جهانی و همچنین فقدان منبع یا مرجعی برای ارزیابی شرکت‌ها از لحاظ میزان افشای بعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار در ایران، در این پژوهش به شناسایی مؤلفه‌های بعد اقتصادی گزارشگری توسعه پایدار با تأکید بر نظریه ذی‌نفعان و نظریه مشروعیت پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد ابعاد مختلفی از گزارشگری توسعه پایدار در بعد فردی و سازمانی در متون معتبر اسلامی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم اشاره شده است. لذا با توجه به ماهیت پژوهش کیفی از نوع نشانه‌شناختی، هدف پژوهش اکتشاف و استخراج مفاهیم مبتنی بر گزارشگری توسعه پایدار از متون اسلامی بوده است. در همین راستا نتایج این پژوهش می‌تواند به صورت عملیاتی در سطح افراد و مدیران فعال در شرکت‌ها به کار

گرفته شود. چراکه شرکت‌ها توسط افراد و مدیران اداره می‌شوند. لحاظ نمودن آموزه‌های دینی در مدیریت بنگاه‌های مبتنی بر توسعه پایدار که از متون اسلامی و الهی استخراج شده است می‌تواند مسیر اداره بنگاه را در راستای اهداف متعالی حیات طیبه الهی در جوامع بشری سروسامان دهد و منافع اقتصادی ایجادشده در بنگاه نیز با لحاظ نمودن توأمان بعد مادی و معنوی زندگی بشر در سطح افراد و سازمان‌ها توزیع گردد و بستر لازم را جهت کاهش تضاد و تعارض اجتماعی و در نهایت افزایش رفاه اجتماعی نسل حاضر و نسل‌های بعد فراهم آورد. به‌عنوان مثال در زمینه اجتناب از ثروت‌اندوزی، لزوماً تلاش برای ایجاد ثروت در آموزه‌های دینی منع نشده است ولی افزایش ثروت و انباشت آن از طریق عدم پرداخت حقوق و منافع ذی‌نفعان بنگاه یا تأخیر در پرداخت آن به‌قصد انتفاع بیشتر، مطابق کلام وحی و فرمایش اولیا الهی مذمت شده است و مصادیق آن را می‌توان در خصوص پرداخت حقوق و مزایا، حق بیمه، سود سهام، مزایای بازنشستگی، حقوق دولتی و انواع مالیات اشاره نمود. در این بخش یافته‌های پژوهش با تئوری‌های حسابداری به شرح زیر مورد تحلیل و تفسیر قرار می‌گیرند.

الف) مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها

این مقوله اصلی شامل مقوله‌های فرعی یا مؤلفه‌های: اجتناب از ثروت‌اندوزی، انفاق در راه خدا، بخشیدن اموال، پرداخت خمس، پرداخت زکات، پرداخت صدقه، پرداخت مالیات و تقسیم سود بین فقرا است. همان‌طوری که ملاحظه می‌شود این مؤلفه‌ها به‌نوعی مکمل یکدیگر در خصوص مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها از بعد اقتصادی هستند و بسیاری از شرکت‌ها برای مشروع نشان دادن خود در جامعه به رعایت مؤلفه‌های مذکور تلاش می‌کنند. از سوی دیگر جامعه به‌تدریج دریافته است که اقدامات شرکت‌ها پیامدهایی برای آن دارد.

در این راستا اجتناب از ثروت‌اندوزی می‌تواند از طریق پرداخت به‌موقع حقوق قانونی کلیه ذی‌نفعان از کارکنان شرکت تا سهامداران و دیگر گروه‌های ذی‌نفع قابل

تحقق باشد که می‌بایست در ارزیابی و رتبه‌بندی مسئولیت اجتماعی بنگاه‌ها لحاظ گردد. از طرفی پرداخت‌های خیرخواهانه در راستای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر جامعه در بحران اجتماعی و اقتصادی و حمایت از تحصیل و بهداشت و توسعه زیرساخت‌های مناطق کمتر توسعه‌یافته، می‌تواند از مصادیق انفاق در سطح بنگاه‌های اقتصادی باشد و حتی استفاده از دارایی‌های بلااستفاده واحد تجاری در راستای مقاصد اجتماعی، موجب خیروبرکت برای واحد تجاری گردد.

ب) فعالیت‌های اقتصادی سالم

این مقوله اصلی شامل مقوله‌های فرعی یا مؤلفه‌های: اجتناب از ربا، اجتناب از رشوه، اجتناب از مال حرام، ایفای به‌موقع تعهدات، پرداخت بدهی بدهکار، پرهیز از احتکار و جبران زیان وارده به اشخاص است. مسلمانان، کسب‌وکارشان را منطبق با شریعت انجام می‌دهند و انباشتن ثروت، با رعایت محدودیت‌های اخلاقیات اسلامی مجاز است. درواقع خداوند، انسان را به‌عنوان امانت‌دار خود خلق کرده و خود نقش فعالی در نظارت و دخالت بر کلیه امورات روزمره انسان ایفا نموده و از تمامی امور در هر زمان آگاه است. با رعایت مؤلفه‌های مربوط به فعالیت‌های اقتصادی سالم توسط شرکت‌ها، جامعه فعالیت‌های آن‌ها را مشروع می‌داند.

در این راستا بنگاه‌های اقتصادی می‌توانند با ارتقاء شفافیت مالی خود و پذیرش الزامات بورس با انتشار اوراق تأمین مالی اسلامی (صکوک) مبادرت ورزند و زمینه تأمین مالی شفاف و مبتنی بر فعالیت‌های اقتصادی سالم فراهم گردد.

ج) فعالیت‌های اقتصادی مولد ارزش

این مقوله اصلی شامل مقوله‌های فرعی یا مؤلفه‌های: تجارت پر سود و شراکت در کارهای اقتصادی جامعه است. وظیفه اصلی شرکت‌ها به حداکثر رساندن ثروت سهامداران است. مقررات حقوق شرکت‌های سهامی ضمن توجه به منافع سهامداران در راستای حداکثرسازی ثروت سهامداران باید منافع سایر گروه‌های ذی‌نفع نیز در نظر

گرفته شود. لذا در نظر گرفتن منافع سایر گروه‌های غیر سهامدار در اداره شرکت به منظور حداکثرسازی منافع پایدار و بلندمدت سهامداران شرکت است. در این خصوص سیاست‌گذاران اقتصادی و مالی می‌بایست در ارزیابی واحدهای اقتصادی بر لزوم فعالیت‌های مولد ارزش و توزیع ثروت و ایجاد ارزش‌افزوده در جامعه توجه ویژه‌ای مبذول دارند و تسهیلات ویژه‌ای را برای فعالیت‌های تولیدی در مقایسه با فعالیت‌های واسطه‌گری و دلالی فراهم نمایند.

(د) شفافیت و پاسخ‌گویی

این مقوله اصلی شامل مقوله‌های فرعی یا مؤلفه‌های: حسابرس خود بودن، دقت در حساب و سریع‌الحساب بودن است. امروزه در گزارشگری نوین، از شرکت‌ها به‌عنوان بزرگ‌ترین واحد اقتصادی که فعالیت‌های آن‌ها دارای آثار گسترده اقتصادی است خواسته می‌شود که آثار مختلف فعالیت‌های خود را افشا نمایند. راهبرد افشای اطلاعات شفاف، نقش مهمی را در کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و ذی‌نفعان ایفا می‌کند و می‌تواند سطح اعتماد ذی‌نفعان به مدیران را بالا ببرد. شرکت‌هایی که از سطح افشای بهتری برخوردار هستند، به دلیل سطح بالای شفافیت در اطلاعات، باعث کاهش نامتقارنی اطلاعاتی بین شرکت و سرمایه‌گذاران و کاهش ریسک شده است. کاهش ریسک در نهایت موجب کاهش نرخ بازده مورد انتظار سرمایه‌گذاران و هزینه سرمایه شرکت می‌شود. از جانب دیگر نظریه نمایندگی، بین قابلیت سودآوری و افشای اطلاعات ارتباط مثبتی پیش‌بینی می‌کند. لذا شرکت‌ها برای دسترسی ساده‌تر به منابع مالی و کاهش هزینه‌های تأمین مالی سعی می‌کنند گزارشگری پایداری را منتشر کنند. گزارشگری پایداری نیازهای اطلاعاتی تمام ذینفعان را در نظر می‌گیرد. با این نوع از گزارشگری، تمام افراد از حقوق خود آگاه می‌شوند و شفافیت اجتماعی به‌وجود می‌آید. همچنین نتیجه دیگر گزارشگری پایداری، کاهش تبعیض اجتماعی است. طبق مفاهیم پایداری، شرکت‌ها دامنه وسیعی از اطلاعات را منتشر می‌کنند، در نتیجه، انتشار چنین

اطلاعاتی به کاهش گمراهی استفاده‌کنندگان اطلاعات منجر می‌شود. در نهایت به افزایش اعتماد اجتماعی در جامعه منجر می‌شود که شاید مهم‌ترین و اصلی‌ترین سرمایه هر کشور و هر جامعه‌ای باشد.

در این زمینه نهادهای نظارتی و فراهم‌کنندگان خط‌مشی‌های افشاء و شفافیت در گزارشگری می‌توانند ابعاد افشاء و چک‌لیست‌های مربوطه را در خصوص پاسخ‌گویی بنگاه‌های اقتصادی مدون نموده و مشوق‌های لازم را برای بنگاه‌های پاسخ‌گو فراهم نمایند. از سوی دیگر توجه به افشای اختیاری و اجباری توسط شرکت‌ها حائز اهمیت است. قطعاً سطوح افشاء اگر برای شرکت‌ها مزایای تعریف‌شده‌ای را ایجاد نماید موجب ارتقاء سطح افشاء و پاسخ‌گویی و شفافیت شرکت‌ها خواهد شد.

بررسی مؤلفه‌های این پژوهش با مؤلفه‌های گردآوری‌شده در پژوهش‌های قبلی حاکی از آن است که پرداخت مالیات در مؤلفه‌های استخراجی (حساس یگانه و برزگر، ۱۳۹۴) نیز عنوان گردیده و الباقی مؤلفه‌ها برای اولین بار از متون دینی استخراج گردیده است.

اسلام، تشخیص وظیفه و تعیین تکلیف نسبت به بخشی از مقررات و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی را بر عهده حکومت اسلامی نهاده است؛ زیرا با توجه به گسترش اسلام در مناطق و سرزمین‌های مختلف و پدید آمدن اوضاع و احوال متفاوت در طول تاریخ، مسائلی پدید می‌آید که موضوعات احکام و مقررات اسلامی را دستخوش تغییر می‌سازد. در چنین شرایطی حاکم اسلامی باید موضوعات و حوادث واقعه و مستحدثه را شناسایی و بر اساس اصول و قواعد کلی فقه، حکم مناسب آن‌ها را صادر کند. از طرفی بسیاری از شرکت‌ها برای مشروع نشان دادن خود در جامعه به رعایت مؤلفه‌های مذکور تلاش می‌کنند. وظیفه اصلی شرکت‌ها به حداکثر رساندن ثروت سهامداران است. در مقررات شرکت‌های سهامی ضمن توجه به منافع سهامداران در راستای حداکثرسازی ثروت سهامداران باید منافع سایر گروه‌های ذی‌نفع نیز در نظر

گرفته شود. لذا در نظر گرفتن منافع سایر گروه‌های غیرسهامدار در اداره شرکت به منظور حداکثرسازی منافع پایدار و بلندمدت سهامداران شرکت است و چون مسلمانان کسب و کارشان را منطبق با شریعت انجام می‌دهند در واقع خداوند، انسان را به عنوان یک جانشین و امانت‌دار خود خلق کرده و خود نقش فعالی در نظارت و دخالت بر کلیه امورات روزمره انسان ایفا نموده و از تمامی امور در هر زمان آگاه است. لذا با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود مراجع تدوین‌کننده استانداردهای حسابداری و سایر ارگان‌ها و سازمان‌های مربوطه نسبت به ارائه رویه‌ها و دستورالعمل‌های مناسب برای افشای اطلاعات اقتصادی در گزارش‌های سالانه شرکت‌ها اقدامات لازم را معمول کنند. از طرف دیگر به سازمان بورس اوراق بهادار به عنوان نهاد نظارتی بازار سرمایه کشور پیشنهاد می‌شود افشای این‌گونه اطلاعات را در قالب گزارش‌های نمونه برای شرکت‌ها الزامی نماید. همچنین به سازمان بورس اوراق بهادار توصیه می‌شود شرکت‌ها را از نظر افشای اطلاعات اقتصادی رتبه‌بندی نماید و در نهایت پیشنهاد می‌شود شرکت‌ها به سمت استقرار کمیته‌های مستقل گزارشگری پایدار هدایت شوند تا به ایفای نقش اقتصادی خود بهبود بخشند.

سپاسگزاری

بدین وسیله از تمامی اساتید و نویسندگانی که در تدوین این مقاله، به نوعی راهنمایی و مشاوره نموده‌اند کمال امتنان و قدردانی را داریم.

ملاحظات حقوقی

- پیروی از اصول حقوقی

تمامی اصول اخلاق در پژوهش در این مقاله رعایت شده است.

- تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله مستخرج از رساله دکتری مرتضی یوسفی با عنوان «شناسایی معیارهای گزارشگری توسعه پایدار مبتنی بر متون اسلامی» که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز با راهنمایی دکتر رسول برادران حسن‌زاده و داوری دکتر یونس بادآور نهندي در تاریخ ۱۴۰۲/۱۱/۰۴ دفاع شده است.

کتابنامه

۱. قرآن کریم.
2. Holy Quran.
۳. امین، وحید؛ و صالح‌نژاد، سید حسن (۱۳۹۹). تأثیر عملکرد پایداری شرکتی بر ارزش‌افزوده اقتصادی در طی چرخه عمر شرکت. *دانش حسابداری مالی*، ۷(۲)، ۱-۳۰.
4. Amin, V; & Salehnejad, S, H.; (2019). The effect of corporate sustainability performance on economic added value during the company's life cycle. *Financial Accounting Knowledge*, 7(2), 1-30. (In Persian).
۵. باقری، محمود؛ و صادقیان، مهرداد (۱۳۹۵). تئوری ذی‌نفعان در حقوق شرکت‌ها. *قضاوت*، ۱۶(۷۷)، ۲۷-۵۴.
6. Bagheri, M; & Sadeghian, M., (2015). Stakeholder theory in corporate law. *Judgment*, 16(77), 27-54. (In Persian).
۷. بوستانی، آزاده؛ سعیدنیا، حمیدرضا؛ سعیدی، حمید؛ و محترم، رحیم (۱۳۹۹). ارائه مدل مدیریت تجربه مشتریان بر وفاداری به برند در محصولات با درگیری ذهنی بالا و کارکردهای آن در بهایابی و قیمت‌گذاری محصولات و خدمات پژوهش آمیخته. *دانش حسابداری و حسابداری مدیریت*، ۹(۳۵)، ۲۷۳-۲۸۷.
8. Bostani, A; Saeednia, H, R; Saidi, H; & Mohtaram, R.; (2019). Presenting the customer experience management model on brand loyalty in products with high mental involvement and its functions in pricing and pricing of

products and services, mixed research. Management accounting and auditing knowledge, 9(35), 273-287. (In Persian).

۹. پورخانی، مظفر؛ و جهانشاد، آزیتا (۱۴۰۰). ارائه الگو برای افشاء پایداری شرکتی و ارزیابی عوامل مرتبط با تئوری مشروعیت برگزاری شرکتی آن. پژوهش‌های حسابداری مالی

و حسابرسی، ۱۳(۴۹)، ۱۷۷-۲۰۴.

10. Pourkhani, M; & Jahanshad, A., (1400). Providing a model for corporate sustainability disclosure and evaluating factors related to the theory of organizational legitimacy. *Financial Accounting and Audit Research*, 13(49), 177-204. (In Persian).

۱۱. تفرشی، محمد؛ و یحیی پور، جمشید (۱۳۹۲). تئوری ذی‌نفعان با رویکرد مقررات شرکت‌های سهامی ایران. بورس/اوراق بهادار، ۲۳(۶)، ۱۳۹-۱۶۷.

12. Tafarshi, M; & Yahyapour, J., (1392). The theory of stakeholders with the approach of Iran's joint stock company regulations. *Stock Exchange*, 23(6), 139-167. (In Persian).

۱۳. جمالی، عاطفه؛ و شیخی، طاهره (۱۳۹۷). نشانه‌شناسی لایه‌های تصویر روی جلد رمان‌های نوجوان. ادبیات کودک، ۹(۱)، ۴۹-۷۲.

14. Jamali, A; & Sheikhi, T., (2017). Semiotics of image layers on the covers of teenage novels. *Children's Literature*, 9(1), 49-72. (In Persian).

۱۵. حاجی علی‌زاده، سحر؛ خواجه حسنی، میترا؛ و امیری، علی (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین تئوری ذی‌نفعان، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و عملکرد مالی. رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۴(۵۰)، ۹۲-۱۰۲.

16. Haji Alizadeh, S; Khaja Hosni, M; & Amiri, A.; (2019). Investigating the relationship between stakeholder theory, corporate social responsibility and financial performance. *New Research Approaches in Management and Accounting*, 4(50), 92-102. (In Persian).

۱۷. حساس یگانه، یحیی؛ و برزگر، قدرت‌اله (۱۳۹۴). مدلی برای افشای مسئولیت اجتماعی و پایداری شرکت‌ها و وضعیت موجود آن در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار ایران. بورس/اوراق بهادار، ۸(۲۹)، ۹۱-۱۱۰.

18. Hasas Yeghaneh, Y; & Barzegar, G.; (2014). A model for disclosing corporate social responsibility and sustainability and its current status in companies listed on the Iran Stock Exchange. *Stock Exchange*, 8(29), 91-110. (In Persian).

۱۹. خنیفر، حسین؛ و مسلمی، ناهید (۱۳۹۷). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی. ایران، تهران: نگاه دانش.
20. Khanifar, H; & Muslimi, N.; (2017). *Principles and basics of qualitative research methods*. Iran, Tehran: Negha Danesh. (In Persian).
۲۱. خوزین، علی؛ طالب‌نیا، قدرت‌اله؛ گرکر، منصور؛ و بنی‌مهد، بهمن (۱۳۹۷). بررسی اثر ساختار مالکیت بر توسعه سطح گزارشگری پایداری. *حسابداری مدیریت*، ۱۱(۳۶)، ۱-۱۳.
22. Khozin, A; Talibnia, G; Gerkar, M; & Banimahd, B.; (1397). Investigating the effect of ownership structure on the development of sustainability reporting level. *Management Accounting*, 11(36), 1-13. (In Persian).
۲۳. رحیمی، صالح (۱۳۹۵). توسعه پایدار از منظر دین مبین اسلام. *مهندسی فرهنگی*، ۱۰(۸۶)، ۹۰-۱۰۴.
24. Rahimi, S., (2015). Sustainable development from the perspective of Islam. *Cultural Engineering*, 10(86), 90-104. (In Persian).
۲۵. زارعی، بهروز؛ و زارعی، عظیم (۱۳۸۶). پارادایم‌های تئوریک تبیین‌کننده شکل‌گیری ارتباطات بین سازمانی. *دانش مدیریت*، ۲۰(۷۸)، ۴۵-۶۲.
26. Zarei, B; & Zarei, A.; (1386). Theoretical paradigms explaining the formation of inter-organizational communication. *Management Science*, 20(78), 45-62. (In Persian).
۲۷. ستایش، محمدحسین؛ و مهتری، زینب (۱۳۹۷). چارچوبی برای کلیات مبانی نظری گزارشگری یکپارچه در ایران. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۱۰(۲)، ۸۵-۱۰۶.
28. Setayesh, M, H; & Mehtri, Z.; (2017). A framework for general theoretical foundations of integrated reporting in Iran. *Financial Accounting Research*, 10(2), 85-106. (In Persian).
۲۹. عباسی استمال، محمدرضا؛ زینالی، مهدی؛ برادران حسن‌زاده، رسول؛ و بادآور نهندی، یونس (۱۴۰۰). تحلیل شکاف فازی افشای اطلاعات مربوط به حسابداری توسعه پایدار با رویکرد آمیخته در ایران. *حسابداری دولتی*، ۸(۱)، ۲۹-۵۲.
30. Abbasi Estmal, M, R; Zinali, M; Hassanzadeh Brothers, R; & Badavar Nahandi, Y.; (1400). Fuzzy gap analysis of information disclosure related to sustainable development accounting with a mixed approach in Iran. *Government Accounting*, 8(1), 29-52. (In Persian).
۳۱. عبدی، مصطفی؛ کردستانی، غلامرضا؛ رضازاده، جواد (۱۳۹۸). طراحی الگوی منسجم گزارشگری پایداری شرکت‌ها. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۴(۱۱)، ۲۳-۴۴.

32. Abdi, M; Kurdestani, G, R; Rezazadeh, J., (2018). Designing a consistent model for corporate sustainability reporting. *Financial Accounting Research*, 4(11), 23-44. (In Persian).
۳۳. فراهانی‌فر، سعید (۱۳۸۴). توسعه پایدار بر محور عدالت. *اقتصاد اسلامی*، ۵(۱۹)، ۹۱-۱۲۲.
34. Farahanifar, S.; (1384). Sustainable development based on justice. *Islamic Economy*, 5(19), 91-122. (In Persian).
۳۵. قحف، منذر؛ و میر معزی، سید حسین (۱۳۸۴). دین و اقتصاد: نظام اقتصادی اسلام و علم تحلیل اقتصاد، *اقتصاد اسلامی*، ۵(۱۸)، ۱۵۷-۱۸۰.
36. Qahf, M; & Mir Moazi, S, H.; (2004). Religion and economy: Islamic economic system and the science of economic analysis, *Islamic Economy*, 5(18), 157-180. (In Persian).
۳۷. قلمی، عطیه؛ عبدالوند، ندا؛ و هرندی، سعیده (۱۳۹۷). بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار بارویکرد به‌کارگیری سیستم‌های اطلاعاتی. *پژوهش‌های مدیریت در ایران*، ۲۲(۱)، ۱۸۷-۲۱۷.
38. Gelami, A; Abdulvand, N; & Harandi, S., (2017). Investigating and ranking the factors affecting the sustainable development of the productivity of using information systems. *Management Research in Iran*, 22 (1), 187-217. (In Persian).
۳۹. کاظم‌پور، مرتضی (۱۳۹۶). مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها در کشورهای مختلف جهان. *راهبردهای حسابداری*، ۱(۱)، ۴۱-۵۱.
40. Kazempour, M.; (2016). Corporate social responsibility in different countries of the world. *Accounting Strategies*, 1(1), 41-51. (In Persian).
۴۱. کردلو، محمدرضا؛ رحیم‌زاده، اشکان و محمدی، بهرام (۱۳۹۶). ضرورت تهیه گزارشگری پایداری؛ اصول و ساختار آن. *پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری*، ۲(۲)، ۱۶۷-۱۷۶.
42. Kordalo, M, R; Rahimzadeh, A, & Mohammadi, B.; (2016). the need to prepare sustainability reporting; Its principles and structure. *New Researches in Management and Accounting*, 2(2), 167-176. (In Persian).
۴۳. کردستانی، غلامرضا؛ و محمدی، مریم (۱۳۹۹). شاخص‌های ارزیابی پایداری مالی بخش عمومی. *مطالعات حسابداری و حسابرسی*، ۹(۳۵)، ۵-۱۶.
44. Kurdestani, G, R; & Mohammadi, M.; (2019). Indicators for evaluating the financial stability of the public sector. *Accounting and Auditing Studies*, 9(35), 5-16. (In Persian).

۴۵. کردستانی، غلامرضا؛ قادرزاده، سید کریم؛ و حقیقت، حمید (۱۳۹۷). تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی بر معیارهای حسابداری، اقتصادی و بازار ارزیابی عملکرد شرکت‌ها. *پیشرفت‌های حسابداری*، ۱۰(۱)، ۱۸۷-۲۱۷.
46. Kurdestani, G, R; Kadirzadeh, S, K; & Haghghat, H., (2017). The effect of social responsibility disclosure on the accounting, economic and market criteria for evaluating the performance of companies. *Accounting Advances*, 10(1), 187-217. (In Persian).
۴۷. کرمی، غلامرضا؛ مرادی، محمد؛ و توکلی‌زاده، روح‌اله (۱۳۹۸). تدوین مدل پذیرش و به‌کارگیری زبان گزارشگری تجاری توسعه‌پذیر در ایران. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۸(۳۲)، ۵۱-۶۵.
48. Karmi, G, R; Moradi, M; & Tavaklizadeh, R., (2018). Compilation of the model of acceptance and use of expandable business reporting language in Iran. *Management Accounting and Auditing Knowledge*, 8(32), 51-65. (In Persian).
۴۹. محمود خانی، مهناز؛ رحمانی، علی؛ همایون، سعید؛ و نیاکان، لیلی (۱۴۰۰). شناسایی مؤلفه‌های گزارشگری پایداری در صنعت بیمه. *حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۶(۱۱)، ۱۸۷-۲۱۶.
50. Mahmoud Khani, M; Rahmani, A; Homayun, S; & Niyakan, L.; (1400). Identifying the components of sustainability reporting in the insurance industry. *Value and Behavioral Accounting*, 6(11), 187-216. (In Persian).
۵۱. معصومی، سید رسول؛ صالح‌نژاد، سید حسن؛ و ذبیحی زرین کلایی، علی (۱۳۹۷). بررسی تأثیر برخی از عوامل درون‌سازمانی بر میزان گزارشگری پایداری شرکت‌های دارویی پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. *حسابداری سلامت*، ۷(۱)، ۱۰۳-۱۲۶.
52. Masoumi, S, R; Salehnejad, S, H; & Zabihi Zarin Kalaei, A.; (2017). Investigating the effect of some internal factors on the level of sustainability reporting of pharmaceutical companies admitted to the Tehran Stock Exchange. *Health Accounting*, 7(1), 103-126. (In Persian).
53. AbdurRouf, M.(2011). The Corporate Social Responsibility Disclosure, A study of listed companies in Bangladesh. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 19-32.
54. Aras, G., & Crowther, D. (2008). Governance and sustainability: an investigation in to relationship between corporate governance and corporate sustainability. *Management Decision*, 46(3), 443-448.

55. Awaysheh, A., & Klassen, D. (2010). The impact of supply china structure on the use of supplier socially responsible practices. *Journal of operations and production management*, 30(12), 1246-1268.
56. Badia, M., Serrats, J., & Rodon, M. (2020). The Capital Budgeting of Corporate Social Responsibility. *Accounting, Organizations and Society*, 12(9), 1-30.
57. Brundtland Commission (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. United Nations, New York.
58. Elkington, J. (2006). Governance for sustainability. *Corporate Governance: An International Review*, 14(6), 522-529.
59. Galbreath, J. (2010). How does Corporate Social Responsibility Benefit Firms? Evidence from Australia. *European Business Review*, 22(4), 411 - 431.
60. Horisch, J., Freeman, E., & Schaltegger, S. (2014). Applying stakeholder theory in sustainability management. Links, similarities, dissimilarities, and a conceptual framework. *Organization and Environment*, 27(4), 328-346.
61. Lang, M., Lins, K., & Maffett, M. (2012). Transparency, liquidity, and valuation: International evidence on when transparency matters most. *Journal of ccounting Research*, 50(3), 729-774.
62. Maas, K., Schaltegger, S., & Crutzen, N. (2016). Integrating Corporate Sustainability Assessment, Management Accounting, Control, and Reporting. *Journal of Cleaner Production*, 136(1), 237- 248.
63. Moldavska, A., & Welo, T. (2016). Development of Manufacturing Sustainability Assessment Using Systems Thinking. *Sustainability*, 8(1), 1-26.
64. Rezaee, Z., Alipour, M., Faraji, O., Jamshidi, N., & Ghanbari, M. (2020). Environmental Disclosure Quality and Risk-Taking: Moderating Effect of Corporate Governance. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 12(4), 733-766.
65. Rubenstein, D.B. (1992). Bridging the gap between green accounting and black ink. *Accounting Organizations and Society*, 17(5), 501- 508.
66. Saunila, M., Nasiri, M., Ukko, J., & Rantala, T. (2019). Smart technologies and corporate sustainability: The mediation effect of corporate sustainability strategy. *Computers in Industry*, 108(1), 178- 185.
67. U.S. Government Accountability Office, Report to Congressional Addressees (2011). Available at: <http://www.gao.gov>.
68. Yanez, S., Uruburu, A., Moreno, A., & Lumbreras, J. (2019). The sustainability report as an essential tool for the holistic and strategic vision of higher education institutions. *Journal of Cleaner Production*, 207(10), 57-66.

69. Manes, G. , Tiron, A. , Nicolo, G. and Zanellato, G. (2018). Ensuring more, Sustainable Reporting in Europe using non – financial disclosure De facto and De jurevidence. *sustainability*, 10 (4), 1-20.

